

Petőfi '73

Minden együtt volt, hogy nagy film keletkezzék:

egy zseniális ötlet (hatszáz fiatalal eljátszatni 1973-nak Petőfi 48-át); egy unikum költő-forradalmár (unikum valóban, hisz aligha lehetne elképzelni filmet „Homérosz '73”, „Petrarca '73” vagy „Byron '73” címmel, róluk csak történelmi film szólhat, ők históriává, olvasószobák élményeivé váltak, Petőfi viszont kortársunk, megoldatlan problémáival);

tájékozott közönség (amilyen a régi Hellászé volt, mely *előzetes ismeretekkel* ült körszínházai lépcsőzetére, úgyhogy a tragédiában a mitológikus közösségi hagyomány *alkítására* figyelhetett);

fogékony ifjúság (fogékony, elégedetlen, kereső, kételkedő, éppen mert valamiben hinni nagyon akaró, s mindig kész eljátszani Petőfi és az akkori fiatalok szerepét);

kedvező történelmi pillanat: az évforduló (kedvező, mert korszerűt mondani *kényszerített*, hiszen sokunkat töltött el aggodalom, nem fog-e az ünnepségsorozat a hagyományos agyonbeszélés, a tósztok és a birkapaprikás gőzébe fúlni);

alkalmas modern művészi eszköztár (Jancsó filmjeinek szimbólumteremtő módszere, mozgástechnikája, távolabbról a párizsi kültelki színház 1789-ének ihletése, valami Godard sztrájk-filmjéből s az *Eper és vér* néhány eleme);

még egy filozófiai gondolat is, függetlenül attól, ismerik-e a film alkotói (Henri Lefèvre metaforája, mely szerint a forradalom nem más, mint ünnep — s ha továbbfejlesztjük az ötletet: happening?); —

minden együtt volt Kardos Ferencék számára, hogy nagy filmet hozzanak létre, az eredmény mégis — szomorúan kell megállapítanunk — félsiker.

Pedig jól indul a dolog: a vásári produkciók modorában bemutatják a szereplőket, Petőfit, Júliát, Kosuthot, Görgeyt és a többi — diáki-fiúkat, lányokat kosztümök nélkül. Majd elkezdődik — mint egy diák-

csíny — a forradalom: egy kis Talpra magyar, egy kis sajtószabadság, rohangálás a felvétel színteréül választott pápai öreg kollégium helyiségeiben, esernyős jelenet tűzoltó-fecskendők vízsugarai alatt, dévaj diákhangulat és nagyon komoly történelem, cikázás oda-vissza a XIX. és a XX. század között, kedves időkeverés, játék, egyelőre különösebb jelentés nélkül, ami nem volna baj, inkább az a hiba, hogy már ekkor feltűnik: a szereplőket nem hagyták *eléggé játszani*, rögtönözni, kidolgozott előírások kötik meg kavalkádjukat.

Aztán a jelentések; a film természetesen napjainkhoz akar szólni, de nem mindig szerencsésen. A mondanivaló szimbolikus nyelv közli, s ezért eszünkbe ne jusson kifogásolni szándékos anakronizmusait, de számon kérhetjük a szimbólumok belső igazságát, immanens logikáját. Íme egy példa. Március 15-e eljátszatása után a kamera a szereplőket mai diákvoltukban fényképezi, étkezőasztalnál, két pártra szakadva: az egyik rész enni, fogyasztani akar, a másik fél nem, s a felszolgált sült ökröt nagy hancúrozva megemmissíti. Szóljon, igenis szóljon a film a fogyasztás problémáiról, de ne így: a fogyasztásba zúllás s az ó-puritán lemondás hamis alternatívájával, ami különösen hamis, ha meggondoljuk, hogy Petőfi — a bőség kosarának költője volt. Egy másik példa: a szabadszállási jelenet. Két Petőfi mond választási beszédet a tömegnek: a pitykés, nemzeti cicomás, népies költő s az egyszerű öltözetű, fanatikus an elvhű politikus; vitáznak egymással, s a politikus Petőfi pisztollyal lelövi a népies Petőfit. Ál-vita, hamis alternatíva ismét; mert Petőfinek — való igaz — meg kellett haladnia népies korszakát ahhoz, hogy európai szintű forradalmár lehessen, de ez a *meghaladás* nem korábbi értékeinek *megtagadásával* történt, mint a filmben, mely a pitykés Petőfit mint a *János vitéz* költőjét nevezi meg és löveti le.

A filmnek van ankét-része is: a fiatal szereplők a forgatás közben végzett munkájukról s az ifjúság egynémely mai problémájáról beszélnek a felvevőgép-előtt. Csalódást okoz az ankét. Először is: a fiatalok nem tudnak beszélni, nem tudják kifejezni magukat. Ezért ne őket (és ne is a film rendezőjét) hibáztassuk: a fiatalokat *mi* nem tanítottuk meg a beszédre; hovatovább senki sem tud beszélni, féltő, hogy azért, mert nincsenek világos fogalmaink. Közelebbről: a film két ankétjelenete azért okoz csalódást, mert semmitmondó: néhány közhely arról, hogy az ifjúság nem találja a helyét, nem lát maga előtt forradalmi feladatokat. De az istenért! mit is mondhattak volna egyebet ezek a fiatalok? hiszen a film — hamis alternatíváival — nem segítette válaszaik és választásaik megfogalmazásában őket.

Közben a film elalszik, s ami rosszabb: egy időre felhagy a szimbolikus stílussal, a két évszázad egymásba játszatásával — történelmi filmmé alakul. Előre megírt, hosszú szövegeket hallunk a forradalom kü-

lönböző szereplőinek — radikálisoknak, békepartiaknak, civileknek, katonáknak — szájából, s megtudjuk (de nem éljük át), hogy mindig Petőfinek volt igaza. Fogadjuk el (Ady is ezt állította), hogy Petőfinek mindig igaza volt; Petőfi bonyolult történelmi igazságai helyett azonban a film már-már azt sugallja, hogy hivatalból mindig annak van igaza, aki a legszélső baloldali nézeteket hirdeti — ez pedig nem áll, s az ekként egyszerűsített Petőfi sem igazabb, sem rokonszenvesebb nem lesz, miután annyi hivatalból tévedhetetlen politikust láttunk.

Magányos igazaival Petőfi inkább elszigetelődik, keserűvé válik. A film alkotói erős hangszúlyt szántak a keserű Petőfi bemutatásának; jól tették. De elszalasztottak egy lehetőséget. Erről hadd nyissak egy zárójelet.

(Jól tudom, helytelen egy alkotástól idegen ötletet — pláne a magunkét — számon kérni. Mégis: nem kellett volna még egyszer eljátszatni március 15-ét? úgy, ahogy a keserű

Petőfi látta, s meg is írta — egy évvel később. Oly ritkán idézik; hadd másoljak ide legalább néhány mondatot a dezillúzió jegyzeteiből: „Délután a városház terében Nyári és Klauzál táblabíráskodtak, a rend, a rend! volt minden második szavok... A helytartótanács előtt Klauzál szónokolt; a forradalom küldte, s oly alázatosan és reszketve hebegett, mint tanítója előtt az is-

kolás fiú... Táncsicot a székházba vitték, onnan jött a városházához, s köszönetet rebegett... Nyári hevesen, csaknem dühösen protestál minden forradalmi szó ellen, tagadja, hogy ez forradalom.” Bizony más hang ez, mint a *Napló* mámoros szavai: „Oh, szabadságunk, édes kedves újszülött... szép vagy te, mert nem fürödtél vérben, téged tiszta örömkönyvek mostak...” Egy

év telt el a két írás kelte közt, egy év — micsoda hiteles ellenpontozás lehetőségére a film számára!)

Eddig szinte csupa rosszat mondtam a filmről; csakugyan ennyire gyengén sikerült? Szerencsére a végén van néhány jelenet, mely kárpótól a továbbiakért, és megmutatja, milyen szellemben s milyen stílus-erővel kellett volna az egészet megcsinálni.

A máglya-jelenet tiszta, világos, tömör szimbólum-nyelven beszél, s miközben az ancien régime minden megunt gönce, politikus-portréja, komisz kisasszonya a pusztító tűznek adatik, az égig csapó láng s a körülötte kavargó fúria-tánc minden idő minden forradalmának bőszi vidámságát, kegyetlen hevét, tomboló igazát mondja el...

Az elfogott szabadságharcosok megtizedelése és kivégzése: a nagy máglya-happening visszája, borzasztó geometriává kövült mozgás-alakzataival...

És végül: Petőfi menekülése és halála; a futás, hol csapatostul, hol már magányosan, hol napraforgó-

mezőn, hol már a kukoricásban, újra napraforgók között, az élet elsuhanó zöldjei és sárgái, búcsúzó színpompája közepette (a *színesfilm* itt nyeri el művészi igazolását, mert addig a színes technika jobbára csak arra szolgált, hogy sok piros-fehérezöld s néhány vörös zászló lengteszen); s a hosszú, mámoros menekülés után a szeszélyesen, szinte szó-kellve érkező halál, a fölényes, kacér, kegyetlen, véletlenszerű halál, a tisztáson a rendhagyó halál, melyet négy diákgyerek, egy növényiszárdárda s egy üveg piros tinta celebrál, hogy aztán élettelen test maradjon a végtelen és örök mezőn, melyet — miközben Illésék az „Európa csendes, újra csendes, Elzúgtak forradalmi” sorokat dünyögik, kínlódják beat-muzsikára — bepelyhez az elhullt röpcédulák hava —, halott röpcédulák, ez marad a forradalom után...

Ez a három jelenet szinte minde-
nért kárpót, becsüljük meg!

S az egészről mi a tanulság? Úgy látszik, nehéz forradalmat csinálni. Még filmen is.

LUKÁCSY SÁNDOR